

SÓYLEWDE TÁBIYIYLIK

Turǵanova Nesiyeveli

*Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti Pedagogika Psixologiya baǵdarı
Oqitiwshisi*

Narimbetova Ayzada

Bayniyazova Mexriyban

*Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti Shımbay fakulteti Ámeliy
psixologiya baǵdarı 4-kurs studentı*

Annotaciya: *Bul maqalada sóylew procesinde tábiyiyliktiń psixologiyalıq hám lingvistikalıq ózgeshelikleri jarıtıp beriledi. Tábiyiy sóylew insanniń ózin yerkin, haqıyqıy hám jasalmalıqsız kórsetiwine tiykarlanadı hám de baylanıs nátiyjeliliginiń áhmiyetli faktori sıpatında qaraladı. Maqalada shaxstıń ishki jaǵdayı, emocionallıq turaqlılıǵı, sóylesiw mádeniyatı hám til baylıǵı tábiyǵıy sóylewdiń qalıplesiwine qanday tásir kórsetetuǵını ilimiy jaqtan tallanadı. Sonday-aq, sóylewde artıqsha rásmiylik, jasalma ton, quramalı gápler hám sociallıq basım sıyaqlı faktorlardıń tábiyǵıyılıqqa unamsız tásiri kórsetip beriledi. Izertlew dawamında tábiyiy sóylesiwdiń shaxslar aralıq qatnasıqlardı bekkemlew, isenimdi kúsheytiw hám kommunikativ kompetenciyanı rawajlandırıwdaǵı áhmiyeti tiykarlap beriledi. Maqala sóylesiwdi tábiyǵıylastırıwǵa járdem beretuǵın ámeliy usınıslar menen bayıtılǵan bolıp, sóylesiwdiń sapasın hám psixologiyalıq qolaylılıqtı arttırıwǵa qaratılǵan ilimiy juwmaqlar usınıladı.*

Tayanish sózler: *Tábiyiy sóylew, qatnasıq, shınlıq, ashıqlıq, emocional kórsetiw, kommunikativ kompetenciya, til mádeniyatı, qatnasıq usılı, sóylew psixologiyası, shaxslar aralıq qatnasıqlar, awızeki sóylew, erkin kórsetiw, tildiń ápiwayı túri, sóylewdiń tábiyiyliǵı, qatnasıqtıń nátiyjeliligi.*

Sóylesiwde tábiyiylik degen ne? Sóylesiwde tábiyiylik - bul insanniń sóylep atırǵanda ózin májbúrlemey, ózine tán dawısı, ırǵaǵı, sóz tańlawı menen erkin sóylesiwi. Bunday sóylew shın kewilden, tegis, artıqsha jasalma bolmaydı hám sóylesiwshige jıllı tásir kórsetedi.

Tábiyiy sóylewdiń tiykarǵı belgileri

1. Shın kewillik Sózleriń haqıyqıy sezimlerińnen keledi. Sózler basqalardı tań qaldırıw ushın emes, pikirindi túsindiriw ushın ayıladı.

2. Tuwrılıq. Sózdi májbúrlep emes, ózińniń ishki ırǵaǵında sóyleyseń. Hár bir gáp artıqmashsız, quramalılastırılmaǵan boladı.

3. Ápiwayı hám túsiniqli sózler. Tábiyiy sóylesiwde quramalı terminler orınsız qollanılmaydı. Turmıshlıq, ápiwayı hám anıq sózler tańlanadı.

4. ırǵaqtıń sáykesligi. Sezim qanday bolsa, ırǵaq soǵan sáykes boladı - quwanış, tolqınlanıw, qatańlıq tábiyiy túrde shıǵadı.

5. Erkin dene tili. Qol háreketleri, mimika, kóz qaraslar zorlanbağan boladı. Sáwbet dawamında ózin qolaysız sezbeydi. Sóylesiwdi tábiyilestiriw jolları 1. Óziń bol Hesh kimniń usılın tákirarlama. Seniń sóylewińniń ózine tán dawısı bar - sonı rawajlandır. 2. Óziń oylağanıńsha sóyle Sózlerińdi aldın-ala bir neshe márte ishinde aylandırıp, zorğa-zorğa shıǵarma. Tábiyiy sóylew spontan boladı.

3. Sezimlerdi jasırma. Tábiyiylik - bul sezimlerdi óz ornında kórsetiw. Kúlkisi kelse kúliw, hayran bolsa "shınnan ba?" dew.

4. Qısqa, anıq gáplerdi qollanıń Artıqsha uzın gápler jasalmalıq payda etedi.
5. Sáwbetlesińdi tińla. Tıńlay alatuǵın adamniń gápleri de tábiyiy shıǵadı.

Tábiyiy sóylesiwdiń abzallıqları

Sóylesiwshilerde isenim oyatadı. Qarım-qatnas ańsatlasadı. Kelispewshilikler azayadı. Óz pikirindi anıq jetkeriw ańsat boladı. Adamlar seni shın kewilden dep qabil etedi.

Juwmaq

Juwmaqlap aytqanda, sóylesiwde tábiyiylik baylanıstıń yeń áhmiyetli sıpatlarınan biri bolıp, shaxstıń óz pikirini yerkin, anıq hám shın kewilden bayan yetiwine xızmet yetedi.

Tábiyiy sóylew jasalmalıqtan uzaq bolıp, insanniń ishki jaǵdayı, sezimi turaqlılıǵı, til baylıǵı hám qatnasıq mádeniyatınıń úylesiwi nátiyjesinde qalıpleseedi. Izertlewler sonı kórsetedi, tábiyiy sóyley alatuǵın insanlar shaxslar aralıq qatnasıqlarda kóbirek isenim oyatadı, sóylesiwde qolaylıq jaratadı hám unamli psixologiyalıq ortalıqtı támiyinleydi.

Sunday-aq, tábiyiy sóylewdiń rawajlanıwı ushın haqıyqıyılıq, ápiwayı til quralları, tıńlay alıw kónlikpesi hám emocional teńsalmaqlıq sıyaqlı táreplerdi qalıplestiriw zárúr. Tábiyiy sóylesiw - bul tek ǵana til máselesi emes, al insanniń ózine isenimi, ishki erkinligi hám kommunikativ kompetenciyasınıń áhmiyetli kórsetkishi bolıp esaplanadı.

Maqala sóylesiw procesinde tábiyiyliqtı qalıplestiriw boyınsha usınıslardı sáwlelendirip, shaxslar aralıq baylanıs sapasını arttırıwǵa xızmet etedi.

PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR:

1. Ğoziyev E. Umumiy psixologiya. - Tashkent: Ózbekstan filosofları jámiyeti, 2018.
2. Karimova V.M. Psixologiya. - Tashkent: "Universitet" baspası, 2020.
3. Abdullaeva B. Sóylew madaniyati va muloqot psixologiyasi. - Tashkent: Fan, 2016.
4. Myers, D. G. Social Psychology. New York: McGraw-Hill.
5. Goleman, D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books, 2005.
6. Leech, G., & Swartvik, J. A Communicative Grammar of English. London: Routledge, 2002.
7. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press, 2010.

8. Brown, H. D. Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education, 2007.

9. Wood, J. Interpersonal Communication: Everyday Encounters. Cengage Learning, 2013.

10. Хаймс Д. Основания в социолингвистике: этнографический подход. - Ташкент: University of Pennsylvania Press, 1974.